

Bergsmansgården i Aggerud

en liten skrift om gårdens historia
och
om byggnaderna på gården

Gårdens historia

År 1543 finner vi torpet Agarud omtalat i Jordeboken – vilket betyder att det bodde folk på platsen redan tidigare. Årligen upprättade s.k. Jordeböcker över kronans fasta skatteintäkter tillkom just under Gustav Vasas tid och de innehåller också namn på brukare eller ägare.

– Om man kunde komma åt bottensyllarna under eldstaden i köket (om det finns något kvar av de ursprungliga stockarna) och mäta deras ålder, så torde dessa ha varit telningar på Engelbrekts tid. Det är ett intressant perspektiv!

Men vem var egentligen först på torpet? **Måns i Agarud** och Björn i Valåsa, här är två av de tidigast nämnda upptagarna av bondebygd vid Möckelsbodar, en på västra sidan av sjön, en på den östra.

1584: Aggerud skrevs som kronogods i jordeboken: en gård med god åker och 5 tunnors utsäde, äng till 14 lass hö, en humlegård, gott fiske och mulbete. Året därpå, står det i tiondelängden för 1586, att Aggerud i tionde gav 4 skäppor foderkorn. Det här var under Hertig Karls dagar, då det utgätt en förordning om att skog skulle svedjas och läggas under plogen.

1590: I en lista på ämbetsfolk, dagakarlar och "de som hava drängar anno 90 vid Möckelsbodar och i Varnums skogsbygd" nämndes **Olof i Aggerud**. Olof Månsson. Han kallades också Olof Skräddare och var en av dem som skulle forsla fram ved till Nykroppa bruk.

1626: Olof Månsson alias Olof Skräddare hade nu 3 hästar, 5 oxar, 1 tjur, 18 kor, 10 stutar, 7 kvigor, 14 får och 12 svin. Det var en välbärgad man, som kom att leva till hög ålder.

1631 meddelar domboken, att Olof i Aggerud kom och för rätten "begärde, att efter han är en gammal och utlevad man, och icke längre förmår stå hemmanet före, han måtte då i sin stad få insätta sin son Peder för hemmanet, vilket, efter nämnden visste hans ålderdom och svaghet, såsom ock var önskeligt, blef honom det för rätta beviljat." Han hade levt ett långt och

idogt liv. Gården hade under en tid varit gästgivargård. Olof hade också under en följd av år tjänstgjort som länsman, utan fullmakt visserligen, men ändå torde det vara han som var Karlskogas förste länsman. - Gården hade då året innan blivit skattehemman.

Olof Månsson hade många barn. Olof Olofsson var äldst. Han flyttade till Nytorp. Anders Olofsson kom därefter och så **Per Olofsson**, som var den som övertog gården i Aggerud 1631. En av sönerna skrev sig Erik Olai. Det kan tydas som att han var en studerad karl, kanske präst? Döttrarna Marit Olofsdotter kom till Billinge, Gunilla Olofsdotter gifte sig med Arvid Jordansson i Brickegården (en av de äldst kända bosättningarna vid Möckelnbodan) och Sigrid Olofsdotter blev gift med Östen i Strand.

Efter Per Olofsson blev det tvist om arvet. Gården hade därefter varit oskiftad. Till slut blev dottersönerna **Nils Arvidsson** och **Olof Östensson** ägare till gården. Nils Arvidsson, död 1708, var bergsman (delägare i Immetorps- och Ölsdalshyttorna), nämndeman, kyrkvård och riksdagsman.

Gården kom att gå i arv i nio generationer. Efter Nils Arvidsson följde en rad betrodda män i socknen:

Clemet Nilsson 1672-1748

Nils Clemetsson 1712-1765, kyrkvård 1751-1755, sexman för kyrkan, delägare i Immetorps- hyttan och Persbergs gruvfält.

Nils Nilsson 1740-1825 kyrkvård 1774-1792

Erik Nilsson 1774-1825 nämndeman

(Det var de sistnämnda som i mitten av 1790-talet byggde om man-
gårdsbyggnaden. Den gamla byggnaden fick nu övervåning och
ytterligare en stocklängd lades till mot dalgången. Årtalet 1795 står
att läsa i vackra målningar i nystugans tak. Så småningom blev
byggnaden också rödfärgad.) Eriks barn tog över.

Jan Ersson, 1811-1880, var nämndeman och delägare i Immetorpshyttan och Dalkarlsbergs gruvfält. Under hans tid företogs laga skifte av Aggeruds by. Jan Erssons äldre bror, **Nils Ersson**, som rätteligen skulle ha stannat kvar på gården, blev förvaltare i Dalarna och kallade sig Carlgren.

Carl Jansson (Jan Erssons näst yngste son), född 1854, tog vid och flyttade 1896 till Stenbäcken. På gården fanns då brodern

Olof Jansson. Med Olof Jansson gick gården ur släkten. Delägarna i boet efter honom sålde "det vid sjön Möckeln i närheten av Karlskoga kyrkoby utmärkt vackert belägna Aggerud" på offentlig auktion den 31 mars 1898 kl. 3 om eftermiddagen.

Nya ägare:

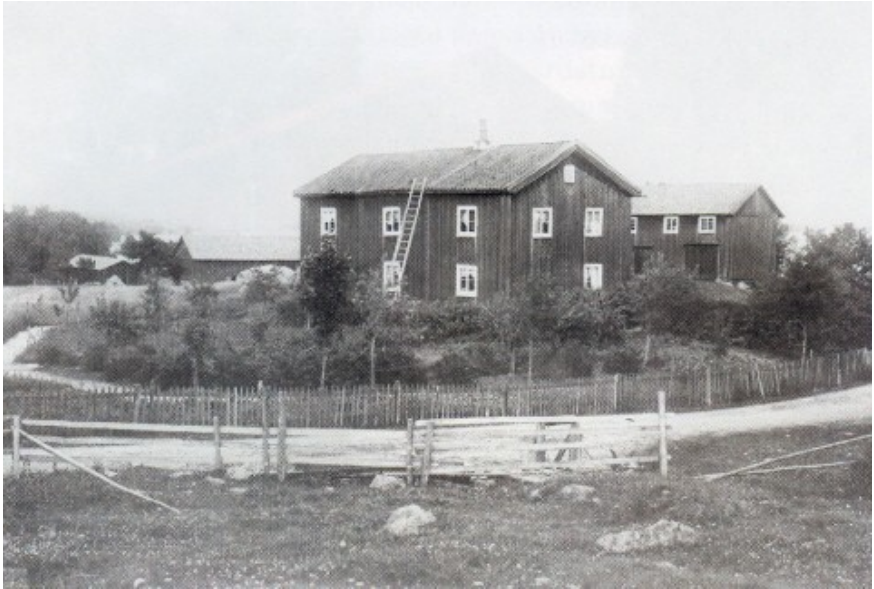
1898 Karl Johan Jonsson från Östervik hade trätt till, egentligen redan två år tidigare. Han kunde nu kalla sig bergsman, eftersom Aggerud var ett skattebergsmanshemman. Hans dotter Sigrid kom att växa upp på gården och blev senare landets första kvinnliga överlärare och sedermera rektor, en välkänd person i Karlskoga, och gårdens goda genius på många sätt.

1916 Billy Hjortsberg och C. Wallenberg köpte gården. Karl Jonsson hade sålt den av åldersskäl och byggde åt sig och sin familj undantagsstuga väster om gården. Gården styckades och största delen av gården Aggerud med åbyggnader övertogs av

1917 Vilhelm Eklöf.

1934 avstyckades marken ytterligare. Mangårdsbyggnad och magasin med omgivande tomt såldes till **Karlskoga Bergslags Hembygdsförening**. Kungsgården kallades den vid den här tiden. 16 500 kr var köpesumman. AB Bofors ställde 12 000 kr till förfogande som lån. Lånet återbetalades inom loppet av några få år. Föreningens nytillträdde ordförande Lars Emil Leyler (sekreterare sedan starten 1922) stod för merarbetet då det gällde planering, köp och upprustning. Det var även han, som vid slutet av beredskapsåren 1939-1945, då gården fungerat som förläggning, återställde den i sitt tidigare skick.

1936, den 26 juli, invigdes Bergsmansgården i Aggerud som hembygds- gård. Landshövding Bror C. Hasselrot i Örebro förrättade den högtidliga invigningen.

Så här såg den gamla bergsmansgården ut i slutet av 1800-talet. Gårdens egna ekonomibygnader låg till höger utanför bilden. Kvar idag är endast mangårdsbyggnad och magasin.

Gårdens byggnader

Kvar på ursprunglig plats ligger mangårdsbyggnad och magasin. Loge, linbastu, smedja och lillstuga har flyttats till gården. Ett förrådshus innehållande toaletter/handikapptoaletter, tvättstuga, förråd av olika slag samt snickarbod har byggts av hembygdsföreningen.

Mangårdsbyggnaden

Mangårdsbyggnaden har en sexdelad rumsfördelning av parstugutyp, vanlig i större gårdar från slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Till sin karaktär stämmer den väl överens med andra bergsmansgårdar i Bergslagen. Gjutjärnsskorstenen på taket (som visar att det var en bergsmansgård) kommer från den gamla gruvstugan i Malmhöjden och ersätter en tidigare skorsten av gjutjärn, som farit illa under årens lopp. Den ståtliga trappstenen skänkte patron Eriksson på Granbergsdals gård.

Mangårdsbyggnadens nedre våning består av förstuga, kök, kammare, dagligstuga, handkammare och nystuga (även kallad annerstuga).

Förstugan liksom hallen i övervåningen har vid renoveringen 1934 klätts in med brunmålad träpanel. Alla husets dörrar har försetts med målningar i allmogestil. Från förstugan leder en brant trappa upp i övervåningen. I förstugan förvaras gamla postväskor, gamla brandredskap mm. Förstugan byggdes om något för att rymma WC.

Dagligstugan ligger till vänster då man kommer in i huset. Rummet torde tillhöra den äldsta delen av byggnaden. De små fönstren tyder på hög ålder, - men gallerutrustningen har med ett betydligt yngre inbrottskydd att göra. I rummet förvaras två skåp, som kommit från gårdar i bygden, dels ett stort barockskåp daterat 1722, använt till förvaring av gårdens silver, glas och linne, dels ett litet väggskåp, som sägs ha innehållit det tidigast kända "apoteket" i socknen. Skåpens målning har tyvärr bättrats på.

Av övriga gamla möbler, som skänkts till gården, kan nämnas det stora runda slagbordet, som sägs ha sitt ursprung hos familjen Strokirk på Degernäs. Den stora klädda soffan är av 1800-talstyp och kommer från Linnebeck.

Bland målningar kan nämnas en av sex nästan likadana av Karlskoga på 1890-talet, utförda av karlskogakonstnären Herman Södersten. Hembygdsföreningen äger två av dem. "Tågtavlan" har en pendang i gårdens övervåning – men tåget har flyttat lite på sej!

I dagligstugan finns den ena av gårdens två bergslagskaminer i gjutjärn från 1700-talets slut eller 1800-talets början.

Vackrast i rummet är nog taket med sina målningar från tidigt 1700-tal. De har kommit från den norra gården Lund i Granbergsdal. Målningarna ger rummet en karaktär som väl stämmer med att här också varit tingsställe vid flera tillfällen under åren 1694 – 1707. Tidvis var här ju också gästgivargård.

Kammaren har en tidsenlig utrustning med bäddsoffa, kommod, bord med rakspegel, kakelugn, tallrikshylla med div. porslin mm samt ytterligare några gamla föremål. Några möbler för småfolk finns här också: en vagga och en liten gungstol. På väggarna kan ses dels ett gammalt oljetryck föreställande Människans åldrar, dels ett konstfärdigt hårarbete.

Köket, som i dag har flera funktioner, är försett med dels en museidel kring den gamla spisen, där fortfarande tunnbröd bakas flera gånger om året, dels en köksdel för vår tids kafé-bruk.

I köket finns ett av gårdens många vackra skåp samt en stor mängd föremål som tillhört ett gårdshushåll i gammal tid. Ett slagbord med stolar kring är en populär samlingsplats. Vid ena kortväggen står ett gammalt kärlskåp från Kedjeåsen, en "kälhylla" (uttalat med hårt k-ljud. Käril benämndes ofta "käle" (med hårt k). Det lilla gråmålade skåpet med glasdörrar är tillverkat av en av gårdens välgörare, Ture Karlsson, som hade en fin liten snickarverkstad vid gamla folkhögskolan/Musikskolan. **Handkammaren** intill köket är inredd för det moderna hushållet. Skafferi eller mjölkammare är också benämningar som funnits på utrymmet.

Nystugan, också kallad **annerstugan**, ligger till höger om förstugan. Det är inrett som kapprum och fungerar som sådant och som vävstuga. Här finns ytterligare två av gårdens mycket gamla skåp, det ena ett hörnskåp med vackra målningar. Den låga takhöjden skvallrar om att rummet är mycket gammalt. I takets fyra hörn finns bibelspråk som utlästa bildar året 1795. Rummet kallades tidigare också "salen" och var möblerad som en sådan, med stort slagbord, klaffbyråer, gustaviansk säng, utdragssäng från Bofors gamla herrgård, hörnskåp och ståndur. I sin helhet var det ett mycket ståndsmässigt rum – men av helt annan karaktär än dagens.

Mangårdsbyggnadens övre våning

I övre våningen är sexdelningen inte lika märkbar. Salen till höger har tidigare varit sommarsal – den saknade uppvärmningsanordning – och har till och med fungerat som lagerlokal för säd. För att passa hembygdsföreningens verksamhet togs nästan hela mellanväggen bort. Rummen har innertak av breda plankor. Ovanför finns vindsutrymmen. Mitt i huset är takhöjden upp till nock.

Övre hallen, även kallad Gången, eller Loftet, domineras av den stora öppna spisen, som togs upp vid renoveringen 1934. Den vita möbeln häruppe härstammar från Sigrid Jonssons hem (det lilla undantag som Karl Jonsson byggde några hundra meter från gården. Där bodde Sigrid ända till slutet av sitt liv.)

Ett blått skåp har även mycket gamla anor.

I övre hallen finns konstverk av olika slag, huvudsakligen föreställande bergshantering vid hyttorna i Granbergsdal och Snöbergshyttan. Erik Berg har gjort sniderierna. Ture Andersson har målat den stora tavlan av hyttan i Granbergsdal.

Stora Salen rymmer som mest ca 90 personer, men bör pga av säkerhetskäl inte ta fullt så många. Festsalen, eller helgdagsstugan, kallades den också efter sin ombyggnad. Den domineras av tre stora väggmålningar från sent 1600-tal. Deras ursprung är höljt i dunkel, de kan ha tillhört Karlskoga kyrka före ombyggnaden 1706, men de har skänkts till gården från den äldsta gården Lund i Granbergsdal.

Texten på tavlorna är följande:

Joh. 1:15 Johannes wittnar om honom, ropar och säger: thenne warrt och wilken then före mig warit hafwer.

Joh. 1:17 Genom Mosen är Lagen givfwen, nåd och sanning är kommen genom Jesum Christum.

Joh. 1: 29 Dagen thereafter såg Johannis Jesum komma till sig och sade. Sii Guds Lamb, som borttager werldenes synd.

Gårdens äldsta möbel torde vara det gamla träbord som står nedanför kyrkomålningarna. Bordets ursprungsplats är okänd – men det skänktes till gården av Åke Andersson i Sandviken.

De båda långsofforna har tillhört gården. De måste ha tillverkats i rummet. Borden däremot har tillverkats för hembygdsföreningen enligt ritningar av länsarkitekten Olof Stylin, som svarade för en stor del av gårdens renovering 1934.

En ljuskrona av gammal modell från Linnebäck hänger i taket. Klockan i hörnskåpet är signerad Kock – klockmakare i Karlskoga vid mitten av 1800-talet, tillhörande en gren av Aggerudssläkten.

Målningarna på väggarna har anknytning till bergsbruk och gårdar samt till personer som kan knytas till hembygdsföreningens verksamhet. Här finns bl a en målning av riksspelman Jon Erik Öst, målad av vännen och karlskogakonstnären Wilhelm Bergewing.

Här finns också fotografiet av hembygdsföreningens grundare, Johannes Lindholm, rektor på Karlskoga Praktiska Slöjdskola/Karlskoga Praktiska Läroverk/Karlskoga folkhögskola från 1882, då han kom till Karlskoga. 40 år senare, 1922, grundade han hembygdsföreningen. 1933 gick han ur tiden. Hans efterföljare, gårdens allt-i-allo och ordförande i många år, Lars Emil Leyler är förevigad i en pennteckning av Herbert Walås.

Bergsmansrummet är det enda rummet i huset där originalväggarna är synliga. Stänkmålat timmer med mossfyllning ger rummet dess karaktär. Breda golvtiljor vittnar också om hög ålder.

Rummet har haft allehanda funktioner, men benämningen klädkammare var vanligast. Nu har det fått en betydligt värdigare karaktär. Här finns bergsmannens attribut, klaffbyrån med skrivdon, dagakarlstaven där man med inskurna skåror kunde räkna dagsverken, kassaböcker...

I rummet finns också Karlskogas första bokskåp som fungerat som lånebibliotek. Det stod en gång i sockenstugan invid kyrkan. Skåpet innehåller idag skänkta böcker av olika slag, en stor mängd biblar och postillor, samt den tidigare sekreteraren Sven Svärds Värmlandssamling.

Här finns den andra av gårdens bergslagskaminer och invid ingångsdörren står ytterligare en Kock-klocka.

Fröken Sigrids rum, uppkallat efter Sigrid Jonsson, som växte upp på gården, har möblerats i det sena 1800-talets stil. Finkammren, sa man förr.

En gammal kakelugn finns i hörnet. Inredningen är skänkt från olika håll i socknen, möblerna har inte tillhört familjen Jonsson. Ett egendomligt klaver står utmed ena väggen. Det är ett s.k. klavectarium, besläktat med taffelpianot eller spinetten. Det har en gång stått på Hultsäter hos familjen Hultman. I övrigt berättar föremålen en del om livet i bygden: chiffonjén är en gåva av "karlskogamora", lärarinnan i Stenbäcken Lovisa Pettersson-Karlsson, legendarisk uppvecklare av karlskogamål och seder och bruk i bygden, karljohanssoffan kommer från ett av de gamla karlskogahemmen och den flätade gungstolen har stått på Bofors gamla hotell. På byrån står en spegel i tung gjutjärnsram, tillverkad av "Gyter-Lars" i Granbergsdal. Fotlampan kommer från släkten Strokirk.

Konstverken på väggarna föreställer bland annat talman Anders Ericsson i Ö. Kärne och hans hustru samt brukspatron Per Lagerhjelm på Bofors ("Ingen annan enskild person har hittills varit av så stor betydelse för denna bygds utveckling."). Det kan nämnas att de stora porträtten faktiskt är teckningar, inte fotografier, gjorda av Wilhelm Bergewing!

Gårdens övriga byggnader

Magasinet

Magasinet står på ursprunglig plats. De är byggt i sent 1700-tal eller tidigt 1800-talet – kanske det är äldre. Vi vet inte. Det är indelat i två delar, där den vänstra delen säkert har varit vishusbod, den högra varit redskapsbod för åkerbruk och boskapsskötsel,

En smal trappa leder från den högra delens nedre våning upp i övervåningen, där snickeriutrustning, textila redskap samt ett stort antal föremål i gjutjärn och smide nu visas. Under år 2007 har gårdens museiföremål fått en mer pedagogisk utformning.

Det gamla magasinet (t.h.) och det nybyggda förrådshuset.

Vällingklockan på magasinets tak kallas Sintrams klocka. Den har kommit från Alkvettern, som under åren 1812-1841 ägdes av patron Nils Mithander, vilken anses vara förebild till Sintram i Gösta Berlings saga. Klockan kom till Aggerud på omvägar via Lannafors herrgård.

Förrådshuset uppfördes år 2004. På platsen stod ett tidigare förrådshus, som byggts för pengar som Sigrid Jonsson testamenterat till föreningen. Det gamla huset brann efter ett åsknedslag sommaren 2003. Nybygget innehåller handikapptaletter, tvättstuga och förråd. Där finns också snickarbod och stora förvaringsutrymmen för redskap och sommarmöbler.

Linbastun

stod i sin dagar på Östra Lonntorp, under Källmo ägor. Den har bara varit i bruk en enda gång på sin plats vid hembygdsgården – pga eldfaran. Vid en av de s.k. bergsmansdagarna under 1980-talet både bråkades, häcklades, skäktades och spansns lin på gården.

..... *Logen och smedja.*

Logen

är en av de byggander som under 1970- och 80-talen flyttades till gården. Den kom från Rockesholm. I logen inryms en utställning av hembygdsföreningens vagnar och slädar samt ett stort antal skrymmande föremål från bondehushållets dagar.

Smedjan, Miles Ekbergs smedja, stod från början i Torpdalen och flyttades till gården i samband med att E 18 skulle byggas. Smedjan var en omtyckt plats för att sko hästarna i bygden och är ännu i flitigt bruk.

Lillstugan på gården, Magnus-stugan, flyttades med trailer till gården på hösten 2003. Den har ursprungligen stått vid vägkorset i Tavlan i norra Karlskoga. Namnet Magnus-stugan har den fått efter sin tidigast kände innehavare, men även namnet Annas stuga har förekommit. Den är uppförd vid mitten av 1800-talet, av återanvänt timmer. Den innehåller skomakarverkstad och sommarutställningar. En kuriositet är att Magnus-stugan nästan är identisk med hembygdsföreningens allra första "hembygdsgård", den s.k. Stötarstugan, som fanns på Rävåsen ovanför kyrkan. Endast små detaljer skiljer dem åt.

..... *Lillstugan, Magnusstugan.*

Utsikten

Aggerud idag är ett stort bostadsområde delat i två delar, Övre Aggerud på övre sidan Degerforsvägen, och Nedre Aggerud, ned mot sjön, men i grannskapet finns ännu spår av bondetiden. På andra sidan vägen ligger ett av lantbruken kvar med sina stora uthusbyggnader och med fält och gården bort emot skogsbrynet.

Det är en vacker utsikt från gårdens tun, åt båda hållen.

Av den bebyggelse som tillhört den gamla bergsmansgården återstår ingenting. Lagård, loge och andra uthus revs, då vägarna sträcktes om. Stadsbebyggelsen har trängt nära och folkhögskola har byggts på de nedre gårderna mot sjön. Där ännu en gård tidigare låg finns nu folkhögskolans kapell, ett missionshus som flyttats dit från Sörby i Edbergs socken i Närke. Strax nedanför detta ligger den lilla skolan från gården Vall i norra Karlskoga, flyttad till platsen år 2000, ursprunget till Karlskoga folkhögskola och därmed också till hembygdsförening och hembygdsgård!

En vacker vy från hembygdsgårdens tun in mot den gamla kyrkbyn, Karlskoga. I fonden kan man skymta det kopparklädda kyrktornet på platsen sedan 1700-talen. Till höger i bild Folkhögskolans kapell.

Det är en mycket vacker vy söderut också...